

УДК 37.(091)

АНАЛІЗ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РОЗВИТКУ СЕРБСЬКОЇ БАЯННО-АКОРДЕОННОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ

Олена УСТИМЕНКО-КОСОРІЧ (Луганськ)

У статті розкрито зміст сербської баянно-акордеонної школи як складової національного загальноосвітнього та культурного феномена. Визначено її здобутки у науково-педагогічному, історико-музикознавчому, методико-теоретичному аспектах, виявлено закономірності навчального художньо-виконавського репертуару як невід'ємного атрибута музичного виховання, що уможливило визначити певні домінанти та освітньо-педагогічні тенденції розвитку баянно-акордеонної школи Сербії в контексті окреслених історичних періодів.

В статье раскрыто содержание сербской баянно-акордеонной школы как составляющей национального общеобразовательного и культурного феномена. Определены ее достижения в научно-педагогическом, историко-музыковедческом, методико-теоретическом аспектах; выявлены закономерности учебного художественно-исполнительского репертуара как неотъемлемого атрибута музыкального воспитания, что позволило определить доминанты и образовательно-педагогические тенденции развития баянно-акордеонной школы Сербии в контексте исторических периодов.

Ключові слова: баянно-акордеонна школа, періодизація, музична освіта, педагогічні технології, фах, фахова компетентність.

Порушене питання щодо визначення закономірностей розвитку сербської баянно-акордеонної школи розглядається в межах формування національної музично-педагогічної ідеї, творчих постулатів видатних діячів, виконавців, педагогів музично-освітніх закладів Сербії: в період закладання підґрунтя національної баянно-акордеонної школи (в умовах повсюдного баянно-акордеонного просвітництва засобами побутово-аматорського музикування), лідером якого вважається М. Тодоровіч-Крневац; середина ХХ століття, коли впроваджуються прогресивні педагогічні ідеї в систему музичної освіти за фахом видатними педагогами (А. Факін, Н. Факіна, В. Вуковіч-Терзіч, М. Барачков, Д. Павловська) їх послідовниками, продовжувачами провідних педагогічних ідей (М. Барачкова Р. Томіч, М. Томіч, С. Бурсач, Н. Вештіца, С. Філіповіч, Б. Беліч, Д. Мілановіч, Н. Станіч), другої половини ХХ століття, періоду злету національної баянно-акордеонної школи, визнання її досягнень на престижних Міжнародних змаганнях, піднесення до рівня всесвітньо відомої (кінець ХХ століття). Сучасна сербська баянно-акордеонна школа, яка представлена плеядою виконавців та педагогів нового покоління (Т. Лукіч,

Г. Тірнаніч, В. Мандіч, С. Цветіч, Д. Гаїч, Д. Жівковіч, П. Костіч, Б. Ціновіч), ушлавлена іменами виконавців та педагогів із світовим визнанням – В. Васовіч, Й. Джоржевіч, Р. Рістіч, А. Ніколіч, Л. Івановіч-Йовіч, М. Белітіч, Д. Вагнер, М. Дойчіновіч) залишається за межами спеціального наукового дослідження, деякі аспекти розвитку баянно-акордеонної школи висвітлені в нашій роботі.

Аспекти розвитку сербської музично-педагогічної думки та освіти розглянути в роботах Р. Пейовіча (сербська музична освіта ХІХ століття), В. Єгорової (діяльність діячів та композиторів Сербії), Б. Йованчіча (соціологія сербської музики), К. Томашевіча (розвиток музично-педагогічної освіти Сербії у освітньому Європейському просторі). Їх роботи збагатили історію педагогіки відповідним фактичним матеріалом, теоретичними висновками, але до визначень певних періодів та закономірностей розвитку баянно-акордеонної школи Сербії вони не вдавались.

Мета статті – проаналізувати культурно-історичні періоди формування сербської баянно-акордеонної школи у контексті узагальнення закономірностей та тенденцій її розвитку у певній послідовності.

Періодизація розвитку сербської баянно-акордеонної школи висвітлена в декількох наукових роботах сербських науковців (З. Ракіч, Д. Мілановіч), але у вітчизняній історії педагогіки цей аспект залишається майже не вивченим. Розкриваючи культурно-історичний контекст сербської баянно-акордеонної школи Д. Мілановіч виділяє декілька періодів: 1920-1940 років – період баяноцентризму з помітними рисами просвітництва та стихійного аматорства [4, с. 6]. В межах аматорського музикування зароджувались тенденції до формування освітніх проєктів. У цьому сенсі спостерігається перехрещення декількох традицій: російської, німецької, але найбільш суттєвим був внесок шкіл-партнерів (фортепіанна, скрипкова, духових інструментів), представники яких побудували синтетичну технологічну модель, що покладена у зміст національної баянно-акордеонної школи.

Подальший розвиток баянно-акордеонної школи в (1940–1860) пов'язано з іменами: А. Факін, Н. Факіна, Д. Павловська, М. Барачков, Д. Мілановіч, які впроваджували власні педагогічні ідеї в систему виховання баяністів-акордеоністів. Засадничі положення цих викладачів, методистів, композиторів та виконавців стали стимулом для подальшої розбудови структурно-освітніх компонентів, формування науково-теоретичних положень національної баянно-акордеонної школи. Тенденції розвитку сербської баянно-акордеонної школи цього періоду автор розглядає в контексті органологічного аналізу удосконалення інструментарію [там само, с. 9], як наслідок, – формування концептуально-теоретичних засад у розбудові сутнісно-структурних систем виховання творчої особистості в межах баянно-акордеонної школи локально зазначеної країни. Закономірності розвитку баянно-акордеонної школи розглянуто з позицій історичної трансформації побутових форм музикування у складні музично-освітні проєкти національної освіти Сербії. Дійсно, освітні та педагогічні тенденції баянно-акордеонного виховання формувалися під впливом конструктивних змін інструмента, який передбачав постійної розбудови технологічних прийомів виконання, розробки відповідної методики викладання з урахуванням моделі інструмента (готовий, виборний, готово-

виборний, багато-тембровий, трирядний, п'ятирядний, шестирядний).

У 1960-1980-х роках сербська баянно-акордеонна школа відмічається рисами синтезу музичних культур, свідомим поєднанням російської та національної традиції у діяльності виконавців та педагогів, тенденціях розбудови музичної освіти. Підсумовуючи, зазначимо, що сербська баянно-акордеонна школа наслідувала окремі риси з різних напрямків (народна, класична, романтична, оригінальна), доповнювалася новими в процесі свого історичного розвитку, збагачувалася індивідуальними винаходами, які детермінували певні трансформації, стверджуючи домінуючі позиції національної баянно-акордеонної школи.

До розгляду періодів дослідження науково-методичного спадку звертався у своїх працях З. Ракіч. Автор зазначає, що вивчення історії становлення і розвитку баянно-акордеонної методики уможливило осмислити накопичений теоретичний досвід баяністів-акордеоністів, виявити її позитивні і негативні сторони, визначити коло проблем для подальшого її вдосконалення [1, с. 14].

Одним з найважливіших факторів розвитку баянно-акордеонної методики – впровадження спеціальності „Баян-акордеон” в навчальні програми початкових та середніх музичних шкіл та відкриття відповідних відділень за фахом. У цьому сенсі З. Ракіч виділяє декілька періодів: перший – (1940-1960) – впровадження спеціалізації „Баян-акордеон” в систему музичних навчальних закладів; другий – (1960 – 1980) – стандартизація навчальних планів для всіх музичних дисциплін, як наслідок, – збагачення баянно-акордеонного методичного спадку досвідом інших виконавсько-інструментальних шкіл; третій – (1991 р. – початок ХХІ століття) – формування локально-фахової методики, побудованої на власних музично-педагогічних концепціях та досягненнях у виконавсько-практичній галузі. Розкриваючи тенденції розвитку науково-методичного спадку баянно-акордеонної школи автор зосереджує увагу на акті академізації баяна-акордеона та впровадженні в загальну музичну освітню систему як головні чинники професіоналізації виконавської практики та методики викладання за фахом.

Розглянутий період збігається з такими подіями у галузі баянно-акордеонної освіти: відкриття відділень баяна-акордеона в музичних академіях (1997), включення спеціалізації „Баян-акордеон” в програми музичних шкіл (1987), збагачення баянно-акордеонної школи кваліфікованими педагогами з музично-освітнім закордонним досвідом. Останній період Д. Мілановіч визначає як етап „професійної зрілості” [4, с. 45]. Підготовка баяністів-акордеоністів до вступу у вищі музичні заклади стала стимулом у формуванні професійної виконавської майстерності та відповідної методики. У 1997 році З. Ракіч складає перший методичний підручник для баяна-акордеона [1, с. 2]. В межах запропонованої автором концепції щодо спорідненості баяна та акордеона розглянуто позиційні закономірності аплікатури двох видів „хармоніки”. На думку З. Ракіча, один із головних принципів дидактики, який забезпечує ефективність процесу навчання та мотивацію художньої діяльності, – є принцип доступності викладу методичного матеріалу [1, с. 14].

Узагальнюючи періоди розвитку науково-методичного спадку сербської баянно-акордеонної школи, підкреслимо, музична педагогіка локально-

інструментальної галузі пройшла шлях від побутових форм музикування до складних методико-теоретичних схем у вихованні фахівців. За півстоліття баянно-акордеонна школа у науково-методичних проєкціях пройшла три стадії – зародження, становлення та „професійної зрілості”.

Дослідження сербської баянно-акордеонної школи як цілісного національно освітнього явища уможливили виокремити нами конкретно-історичні періоди, узагальнити тенденції та закономірності її розвитку. Розглядаючи кожний період, зазначимо, що *перший період* (кінець XIX століття – до 1909 року) – *інформативно-досвідний* – характеризується сприятливими умовами розвитку інструментальної культури та виконавства на різних народних інструментах, в межах який виникає зацікавленість до створення музичної літератури, поширюється приватно-педагогічна практика.

Цей період – час зародження баяністичного музикування як складова національно-державного надбання країни; формування інформаційних зв'язків між діячами та музикантами, впровадження творчого досвіду використання баяна-акордеона інших країн. Не завжди історико-політичні умови Сербії сприяли вирішенню музичних та освітніх проблем, але нові традиції музичної освіти фактично були започатковані. Революційні події Сербії вплинули на характер культурної діяльності, в якій виникає відчуття новизни, звільнення від старих світоглядних орієнтирів та їх обмежень. Розглядаються питання щодо спрямованості сербської культури, форм та напрямків мистецтва, функціонального змісту освіти в суспільстві [2, с. 15].

Тенденції *першого періоду* полягають у виникненні прогресивних, дієвих соціальних об'єднань, які демонстрували впевненість та спрямованість у вирішенні складних історичних проблем; у поширенні форм музикування – від домашнього до публічного; у збереженні досягнутих музичних традицій та формуванні проєктів системи музичної освіти, відповідних запитам часу; визначення самостійної музичної освіти в соціокультурному просторі Сербії, поліфункціональності музичного навчання в контексті розвитку різних напрямків діяльності.

Другий період (1909 – 1940) – *освітньо-реорганізаційний* – ствердження культурної значущості баянно-акордеонної школи, яка притягувала увагу науковців, композиторів та викладачів різних галузей, діячів культури та мистецтва. Це етап динамічного розкриття характерних рис сербської баянно-акордеонної школи, зародження відповідної інфраструктури та освітньо-організаційних проєкцій. У ці часи викладачі та творча молодь розгорнули активну творчо-просвітницьку діяльність. Поширюється мережа початкових приватних початкових шкіл, збільшується кількість бажаючих навчатись гри на баяні-акордеоні.

Тенденції цього періоду виявляються в усвідомленні функції сербської баянно-акордеонної школи, впливу баяністів-акордеоністів на загальний зміст культури Сербії; у формуванні науково-теоретичної бази та впровадженні спеціалізованих методико-технологічних систем оволодіння баяном-акордеоном; розвиток педагогіки баяністів-акордеоністів у синтезі з практичним досягненням окремого лідера та виконавських шкіл різних напрямків з історичним педагогічним досвідом; удосконалення педагогічних

традицій баянно-акордеонного виховання, поширення музично-професійних зв'язків між представниками різних шкіл; впровадження кращих традицій світової музичної літератури та навчального матеріалу в систему баянно-акордеонної освіти.

Третій період (1940 – 1960) – *освітньо-стандартизований*, характеризується удосконаленням науково-методичної, навчальної літератури; педагогічними та художньо-творчими досягненнями сербської баянно-акордеонної школи; складання стандартизованих навчальних планів для усіх інструментально-освітніх напрямків, серед яких баян-акордеон займає рівноправні позиції серед академічних інструментів; активною культурно-громадською просвітницькою діяльністю баяністів-акордеоністів; підвищенням програмних вимог; подальшим реформуванням музичної освіти з урахуванням вікових, індивідуальних характеристик кожної особистості.

Тенденції та закономірності цього періоду вбачаємо у збереженні та розвитку кращих досягнень сербської баянно-акордеонної школи попередніх часів; впровадження новаторських проектів у розробку національної системи музичної освіти, розбудові відповідної навчально-методичної бази спрямованої на виховання висококваліфікованих музичних кадрів; використанні практичних та методичних досягнень з гуманітарних дисциплін; застосування педагогічного та музично-виконавського досвіду провідних шкіл-партнерів в систему національної музичної освіти.

Четвертий період (1960 – 1990), *наднаціонально-стверджуючий* – етап національного освітнього взаємозбагачення завдяки обміну музично-виконавськими та педагогічними досягненнями в наслідок підвищення професійного рівня сербських баяністів-акордеоністів в вищих навчальних закладах інших країн.

Тенденції цього періоду полягають у прогресивному розвитку сербської баянно-акордеонної школи на основі взаємопроникнення різних національно-освітніх здобутків в музичну систему навчання Сербії, поширення впливу методико-теоретичних засад провідних педагогів баяністів-акордеоністів; урахування педагогічних позицій сербської баянно-акордеонної школи у світовому просторі; ствердження просвітницької діяльності баяністів-акордеоністів, що в межах країни діє як культуротворчий суспільно-функціональний феномен. Введення просвітницької роботи в зміст навчальних планів музичних освітніх закладів у вигляді концертно-виконавської практики – невід'ємна складова фахової підготовки баяністів-акордеоністів, творчо-виховної діяльності викладачів за фахом. напрямку підготовки майбутніх вчителів. Період інтенсивного розвитку теорії баянно-акордеонної освіти, науково-методологічного пошуку, поглиблення наукових досягнень в контексті педагогічних, виконавсько-технологічних проблем, поширюється мережа відділень баяна-акордеона в початкових та середніх музичних закладах країни. Професійні інтереси викладачів гуртуються навколо науково-теоретичних ідей розвитку інтелектуально-творчого потенціалу баяністів-акордеоністів, стилю та пріоритетних засад їх педагогічної діяльності, інтегративних проєкцій баянно-акордеонного навчання. Значну роль у формуванні баянно-акордеонної педагогіки відіграли наукові положення та

результати загальної педагогіки, музичної психології, виконавської практики, удосконалення технологій музично-естетичного виховання молоді, підвищення вимог в середніх музичних закладах, поширення конкурсної справи серед баяністів-акордеоністів, які демонструють високі показники виконавської національної школи.

П'ятий період (1991 р. – початок XXI століття) *національно-самодостатній* – складний в державно-політичному контексті, але з визначними досягненнями та перспективами у галузі музичної освіти та культури; спостерігається динамічність у подальшому реформуванні музично-освітньої галузі завдяки відкриттю вищих навчальних закладів, в яких спеціальність „Баян-акордеон” є атрибутом музично-виховної системи. В структурі баянно-акордеонного навчання функціонують дві спеціалізації (народне та професійне), які виокремлюються за пропозицією Міністерства освіти та науки Сербії та соціальним замовленням; узгоджуються навчальні програми, які відповідають європейським стандартам.

Тенденції цього періоду вбачаємо у ствердженні національних позицій сербської баянно-акордеонної школи в умовах глобалізації та європейському просторі; удосконалення навчальних планів, відповідних європейським стандартам; реорганізація структури вищої музичної освіти, яка за кваліфікаційним рівнем розподіляється на студії (I-IV роки навчання – загальні студії; V рік – спеціалізовані студії; VI-VIII роки – докторські студії). Слід відмітити що кваліфікаційний рівень „Магістр” в системі вищої школи Сербії відсутній. Докторські студії для виконавських спеціальностей передбачають практичну форму діяльності, тобто виконання концертних програм на інструменті. Наукова діяльність для інструментальних спеціальностей на докторських студіях залишається за межами програмних вимог, що цілком пояснює проблему обмеженості наукової методико-технологічної літератури за виконавсько-педагогічними та мистецтвознавчими напрямками, відсутності в країні фахівців-виконавців з науковим ступенем. Усвідомлюючи чинники відповідних змін, система вищої музичної освіти Сербії знаходиться в стадії реорганізації та удосконалення: впровадження комерційних форм її організації, здійснення підготовки педагогів та виконавців в структурі класичних університетів; постійний пошук ефективних педагогічних технологій навчання, відстоювання провідних позицій національної виконавської школи на світовій арені.

Загальні результати дослідження культурно-історичних періодів у контексті розвитку сербської баянно-акордеонної школи дозволили сформулювати наступні висновки. Узагальнюючи зміст кожного періоду розвитку сербської баянно-акордеонної школи протягом XX століття, головною тенденцією її розвитку вважаємо – динамізм в процесі організації та поглибленні змісту виховання, різноспрямованість дослідницької, педагогічної та практичної діяльності. Інтенсивний розвиток баянно-акордеонної школи відбувається в контексті розвитку науково-теоретичної думки, прогресивних педагогічних та творчо-практичних ідей певних особистостей – викладачів, виконавців композиторів, діячів культури та

мистецтва, які стверджують засадничі позиції вчителя музики у культуротворчих та освітніх проєктах країни.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у подальшому з'ясуванні педагогічного профілю сербської баянно-акордеонної школи з урахуванням педагогічно-практичних досягнень її представників.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ракич З. Особенности развития баянно-акордеонной культуры Сербии : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. иск. : спец. 17.00.02 – «Музыкальное искусство» / З. Ракич. – Москва, 2004. – 21 с.
2. Devic D. Skripta za studente / D. Devic // Etnomuzikologija. – Beograd: FMU, 1980. –154 s.
3. Devic D. Narodna muzika Crnorecja. Beograd: Kulturno-obrazovni centar Boljevac / D. Devic. Beograd. : FMU, 1990. – 134 s.
4. Milanovic D. Harmonika u umetnickoj muzici u Srbiji / D. Milanovic. – Vranjackska Banja, 2011. – 139 s.
5. Terzic V. Izbor kompozicija za klavirsku harmoniku / V. Terzic. –Knjazevac. : Nota, 1990. – 125 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Устименко-Косоріч Олена Анатоліївна - кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії, історії музики та інструментальної підготовки Інституту культури і мистецтв, ЛНУ імені Тараса Шевченка

Коло наукових інтересів: проблеми становлення та розвитку музичної освіти балканських країн.